

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

БЕБЕ

Уређивачки одбор

- Мр Зоран Комадина, редовни професор (декан)
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Милош Ковачевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Драган Бошковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Бранка Радовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Јелена Атанасијевић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Анђелка Пејовић, редовни професор
Филолошки факултет, Београд
Др Владимир Поломац, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Никола Бубања, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Часлав Николић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Мирјана Мишковић Луковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Катарина Мелић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор
Универзитет „Г. д Ануцио”, Пескара, Италија
Др Ала Татаренко, ванредни професор
Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко”, Лавов, Украјина
Др Зринка Блажевић, ванредни професор
Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
Др Миланка Бабић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина
Др Михај Радан, редовни професор
Факултет за историју, филологију и теологију, Темнишвар, Румунија
Др Димка Савова, редовни професор
Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
Др Јелица Стојановић, редовни професор
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Уредници

- Др Драган Бошковић, редовни професор (одговорни уредник)
Др Часлав Николић, ванредни професор

Рецензенти

- Др Душан Иванић, редовни професор (Београд)
Др Александар Јерков, редовни професор (Београд)
Др Драган Бошковић, редовни професор (Крагујевац)
Др Богуслав Зиелински, редовни професор (Познањ, Пољска)
Др Душан Маринковић, редовни професор (Загреб, Хрватска)
Др Роберт Ходел, редовни професор (Хамбург, Немачка)
Др Ала Татаренко, ванредни професор (Лавов, Украјина)

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XIII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(26–27. X 2018)

Књига II

БЕБЕ

Уредници
Проф. др Драган Бошковић
Проф. др Часлав Николић

Крагујевац, 2019.

Ђорђе М. ЂУРЂЕВИЋ¹

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

О РАСТУ ПОСЛЕ СМРТИ: ОДНОС АНЂЕЛА СМРТИ И УМИРУЋЕГ ДЕТЕТА У АНДЕРСЕНОВОЈ БАЈЦИ АНЂЕО²

У раду се кроз испитивање теопоетичких аспеката бајке *Анђео*, Ханса Кристијана Андерсена, истражују проблематика смрти детета у датој бајци, фигура анђела смрти, динамизам односа умирућег детета и анђела, као и функција живота после смрти у процесу конституисања пуне личности мртвог детета. Фигура анђела смрти, односно, материјализоване Божје милости, омогућава да дете своје постојање настави и после смрти, а процес развијања властитога ја у истинито (Левинас) ја задобија карактеристике вечности, у ком Бог ангеломорфозом умирућег детета завршава дати процес. Конституисање истинског идентитета мртвог детета не престаје у тренутку смрти, но се преноси на поље трансценденције, а квалитет тако оствареног идентитета није различитост у односу на постојање пре смрти, већ вредност, којом се живот пре смрти оправдава и утемељује.

Кључне речи: дете, анђео смрти, смрт, анђео, ангелологија, ангеломорфоза, теопоетика

Када сам, међутим, стигао у Ниборг преко Великог Појаса,
а брод ме је био далеко однео од мог родног острва,
тада сам заиста осетио како сам сам и усамљен,
и да немам никог другог осим Бога на небу
од кога бих зависио.

Ханс Кристијан Андерсен, *Истинити прича мој животи*

Поетички хоризонт романтичарско-бајколиког света Ханса Кристијана Андерсена за призму прелома животног искуства у књижевно-уметнички текст има фигуру детета, кроз коју се показује како иста та фигура, претпостављени залог хуманитета, представља разградњу и уништење саме идеје хуманог. Распарчавање света Андерсенових јунака имплицирано је несигурним позиционирањем Бога, који је измештен у простор визије, уснућа, измаглице, док га у овостраном животу нема. У његовим бајкама светлост, као својеврсна божја карактеристика, појављује се у визији, визија се одвија у ноћи: у мрачним улицама (*Девојчица са шибицама*), кртиним тунелима (*Палчица*), леденим дворовима (*Снежна краљица*), љусци јајета (*Ружно јајце*), воденим дубинама (*Мала сирена*). Када се појави у тексту, она оставља утисак преплављености бајколиког простора (*Цвеће мале Иге*), међутим, иза граница визије, иза границе жеље самих јунака, стоји мрак. Светлост се, дакле, конституише као траг нечега одсутног, као процес у ништављу стварности Андерсеновог поетског света, као процес у ноћ. Супституишући одсутну трансценденцију, хајдегеријански речено, *свејска ноћ* формира се као бездан у ком се налазе трагови одбеглих богова. „У епохи светске ноћи бездан света мора да се искуси и издржи. А за то је потребно да постоје

¹ djordje.djurdevic@filum.kg.ac.rs

² Рад је део истраживања на пројекту 178018: *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир* Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

они који сежу у бездан” (Хајдегер 2000: 210). Писац-романтичар јесте управо то биће које силази у дубину, његова књижевност постаје вербализација потраге за траговима одбеглих богова, док се у нашем конкретном случају Андерсенова бајка формира као светлосни отисак бога, који је, ако се тако може рећи, *сїоїа-лом додирнуо ііексіуално іікиво, наїушїаїући светїи*. Природни амбијент Андерсеновог литерарног света јесте ноћ, док светлост постаје предмет жеље, како бајколиких јунака, тако и самог писца-романтичара, да *ноћ* не постане истина постојања. Отуда се светлост, или у нашем конкретном случају, светлост материјализована кроз анђела, јавља као траг Бога који није *їу*.

Питање откривања трага постаје питање објаве књижевности као такве, односно, рада самог језика.

У таквом контексту „Бог изван језика није Бог, јер је библијски Бог Реч, Реч једном и за свагда, Бог који се не може именовати, који је глагол а не именица. Ово, такође, значи да је Бог једино разумљив кроз језик – кроз оно речено нама и оно што ми кажемо – међутим, Бог увек остаје апсолутни Други за нас људе. Свакако, апсолутни Други не значи да Бог није са нама, јер је Бог реч Емануил, Бог са нама” (Vahanian 2014: 21). Спознаја да Бога изван језика човек не може досегнути преноси се на књижевни силазак у бездан. Налазећи се у ноћи, пишечево биће додирују трагови светлости, трагови одсутног, преко чега он распростире своју језичку мрежу, којом хвата импULSE одбегле трансценденције. Тако настали текст јесте место у ком писац кроз језичку креацију, у којој вербализује *оно шїїо се не може именоватїи*, у свет преноси само неименовано. Дато функционише тако што, ишчитавајући апофатичке трагове, романтичар имагинира одсутно.

Снага романтичарске имагинације није се задовољавала у оживљавању постојећих религија, већ је стварала сопствену, боље речено, сопствене религије. Романтичарска религија „заправо није била хришћанска. То је била нека машта-религија, или религија маште. Религија откривења није погодна да се на њој искаљује игра имагинације. То је морала да буде религија која је сама израсла из те игре” (Зафрански 2011: 98). Налазећи се пред истим проблемом, с којим се сукобила и теопоетика³ у другој половини 20. века, романтичари заправо кроз литературу⁴ преосмишљавају и оживотворавају религиозно искуство, које постаје „развијање стваралачке слободе у човеку до апотеозе Сопства. *Човек је слободан ако изнедри Бога*” (Зафрански 2011: 98).

Теопетичко разумевање књижевности и религије управо у овом тренутку започиње, јер је имагинација⁵ кључан теопетички појам. „Када имагинација затаји доктрине постају окоштале, сведочења и прокламације одрвене, доксологије и литаније се испразне, утеха постаје шупља а етика се легализује” (Вилдер 1976: 2). Читање литературе постаје поступак за читање религијско-догматских

3 Теопоетику у теологију и науку о књижевности, преко Стенлија Хупера [Stanly Hopper] и Хауарда Хантера [Howard Hunter] уводи Амос Нивен Вилдер [Amos Niven Wilder] у књизи *Теопоеїтика, Теологија и религијска имаїнација*, [Teopoetic, Theology and Religious Imagination], из 1976. Главна тежња теопоеитике јесте: оживети традиционалну теологију и повезати наше хришћанско искуство са модерним сензибилитетом (Wilder 1976: 7).

4 Уметност „је позвана да спасе религију, због тога што религија у свом језгру није ништа друго до уметност” (Зафрански 2011: 99).

5 „У било којој задатој ситуацији теологија треба да се повеже не само са филозофским идејама одређеног доба него и са његовим симболичким животом и креативним импULСИМА. Док теологија прописно узима облик јасног промишљања Бога, вере, као и света, она постаје базични супстрат имагинативног разумевања реалности и искуства” (Вилдер 1976: 25).

текстова⁶, при чему се кроз оживљавање имагинације оживљава вера као таква. Имагинација, дакле, уско бива повезана са чином читања.

Литература је једина та која је у себи могла сведочити бога, једина способна да Бога прихвати као *Реч*, да књижевни текст постане *оваплоћење истрага одсушног*. Свако читање било би отуда својеврсно рекреирање/откривање бога, јер „као простор саме текстуално-просторне догађајности а не безлични простор, читање је истина макар порекнутог бића, догађање нас самих, наше лице и то као лице Другог, Трећег, наше тело као трансцендентно тело, наша одећа као текстуално Вероникино платно, правда живота пре као догађање (не)разумевања него суда” (Бошковић 2015: 176). Као што је Бог Син снисходио људима, тако ће читање постати истина снисходљивости литературе према свету, јер литература „у свету не налази оно место с којим би се стопила. Зато је читање хуманистичко месијанство у свету без Бога: присуство понижене Речи Божије у самој књижевној речи” (Бошковић 2015: 176). Бог ће увек остајати негде изван језика и текста, али ће једино језик моћи да га потврди и текст ће бити једино место у ком ће теофанија бити могућа. Бог ће се, на крају, открити у читању⁷.

*

Управо је однос *Бог у визији – смрти у животи* почетак теопоетичко-анатетичког промишљања Андерсенове бајке *Анђео*. Изабрати говор о смрти бебе – детета јесте сам теопоетички налог, јер теопоетички говор, како сматра Вилдер (1976: 12), јесте динамичан и драматичан. Са друге стране лежи анатетичка мисао да Бога, премда је нестао из искуства, треба изнова наћи у књижевности, а како је повратак хришћанства повезан са повратком његовог језика (Wilder 1976: 5), онда је књижевни текст остао једино место одакле се Бог може ревитализовати. Кроз семантичку реинвенцију немогућег у могуће – то је бајка – и оприсутњењем сакраменталних идиома – анђела смрти – Андерсен отвара простор сакраменталне перцепције књижевног текста. Она лежи у основи теопоетичког искуства, које настаје на основу проживљавања симболичког и прерационалног, јер „људска природа и људска друштва дубље су покренутија сликама и фабулама, но идејама” (Вилдер 1976: 2). Теопоетичко читање, својеврсна сума теологије, књижевне критике и херменеутике, модел је који примењујемо на бајци *Анђео*.

*

Бајку *Анђео* сижејно изграђују две фигуре: анђео, који је био дете, и умрло дете, које ће бити анђео, те је ангеломорфоза моменат у ком се два наративна тока спајају.

6 „Библијска теологија и интерпретација у последње време поново су оживљене зато што смо научили да читамо библијске текстове методима и апаратима наших колега, специјализованих за литературу” (Вилдер 1976: 5).

7 Баш као што Свети Симеон на крају *Житија* не види светлост но гледа кроз њу и види самога Бога, Свети Сава види светлост као траг, те на његово питање: „Кога виде те говориш?” Свети Симеон цитира сто педесети псалм. То цитирање облик је читања. Свети Симеон видео је Бога зато што је читалац.

Бог се, дакле, није јавио у тренутку преласка на други свет, већ је он био иманентно присутан у самоме тексту. Симеонова смрт, у том смислу, потврђује литературу као ону која у себи и кроз себе носи и оваплоћује Бога. Бог се прво десио у књижевности, што читалац у тренутку смрти схвата. Бог се непрестано дешава у литератури, а читање јесте начин његовог откривања.

Дете, које означава „стање које претходи греху” (Гербран, Шевалије 2009: 154), у хришћанском кључу од Саре до Богородице оцртава оприсутњење Божјих енергија, настаје Творчевом вољом и јесте знак присуства Бога у људском животу, попут дуге знак везе са њиме, те представља образ, који човек треба да задржи како би се населио у рају (Мт 18, 1–4).

Анђео смрти вишеструка је фигура, чија активност може бити негативна или позитивна по човека, „али он увек остаје божији легат и у божијој служби” (Davidson 1967: 26). Он може бити „анђео бездана” или Авадон (Отк 9, 11), који означава „смрт, деструкцију, демоне амбиса” (Davidson 1967: 2), може бити Адријел, чије име значи *Бог је моја помоћ* и који ће „у последње дане побити све људе који онда буду живели” (Davidson 1967: 8), може бити Аф, односно *бес*, који је „анђео деструкције, принц гнева и владар живих и мртвих” (Davidson 1967: 10), итд. Суштинска функција анђела смрти јесте пренети душу умрлог на други свет⁸: „Анђео се појављује у човековом животу у граничним моментима, најчешће, посебно у фолклору, иступају анђели смрти, који су, како анђелима и пристаје, добри, али беспоговорно испуњавају Божију вољу: долазе и преводе човека на онај свет” (Jastrzębska – Golonka 2015: 258).

Са чисто књижевне тачке посматрања, анђео смрти може се прочитати и као фигура игре, у којој се литература сукобљава са смрћу. Анђео смрти конституише се као место литерарног прекривања и одлагања смрти. Све док се анђео смрти дешава, сама смрт се помера из читалачког хоризонта. У том смислу, иако бајка *Анђео* управо започиње констатацијом о смрти детета, анђео смрти јесте фигура којом литература чини уступак самом читаоцу, јер страхоту представљеног света, страхоту саме смрти, прекрива таквом искуству супротстављеном фигуром. Анђелом смрти литература заводи читаоца, уводећи га у своје трауматичне оквири.

Данута Јастшепска Голонка сматра (2015: 259) да „језичка креација анђела у делима Ханса Кристијана Андерсена повезује различите вредности и културне аспекте: *sacrum* и *profanum*, узвишеност лета и тежину смрти, [...] заштитну топлину и мистерију вечности, свет живих и свет умрлих, те све време остаје у пољу позитивне семантичке и експресивне процене.” Анђео оприсутњује искуство раја у дечаковом животу пре смрти. Носећи умрло дете у својим рукама, он приповеда о томе како је некада и сам био оболели дечак и како су собу, коју никада није напуштао, једино посећивали сунчани зраци. У бајци стоји да се дечак тако грејао и да је кроз прсте посматрао сунце. Иако се овај мотив не развија, прсти, који делимично заклањају лице сунца, наративна су баријера иза које се у причи крије светлост, а уједно, кроз отварање прстију – кроз пуштање топлих сунчаних зрака, омогућење ангелофаније. Отварање прстију према светлости заправо је раскривање места у ком се налази траг бога. Кроз тај траг на дечака излива се топлина одсутног и кроз отварање прстију отвара се простор за улазак анђела у дечји живот.

Међутим, како собни рај још увек није поменути *Божански sacrum*, тако се ни анђео у животу болесног детета не појављује одмах. Преданђеоска фигура, којом се најављује следећу ангелофанију, јесте *комишија*, који продубљује собно искуство раја. Улазећи из спољашњег у унутрашњи простор – из простора

8 У једној исламској мистичној визији из 10. века описује се како тај анђео изгледа: „Наш нас је учитељ упутио у то да ће се анђео, ког ће Бог послати да раздвоји тело од душе, објавити човеку у облику жућкастог пламена, са много очију, које ће сијати плавичастом ватром, док ће у руци држати исукани мач и њиме упирати у онога по кога смрт долази” (Davidson 1967: 26).

светлости у собу, комшија уноси цвеће. Цвеће јесте оно биће које се без икаквих препрека налазило испод сунца и упијало ту светлост, те се, суседском интервенцијом, рај настањује у дечјој соби. Цвеће, које је свакодневно цветало, постало је „сјајна цветна башта болесном дечаку и његово малено богатство на земљи” (Андерсен 2018). Управо је то *малено богаћство на земљи* предукус онога што ће у животу детета по смрти уследити. „Јединство са Богом или боље, удео у божанском, није ствар неког бесмртног живота после смрти. Оно не претпоставља ни прихватање небеског законика. Оно је више партиципација у вечном животу овде и сада. Бесмртност [...] није ништа друго до *пошати једно са бесконачним усред коначности и бићи вечан у једном шренушк*у” (Зафрански 2011: 104).

На наративном плану, комшија омогућава да се у причи појави анђео, који ће, пратећи структуру бајке, завршити започето. Сусед чини да *буде рај*, док анђео *уводи у рај*.

*

Моменат увођења у рај, као што је и у бајци показано и што одговара хришћанском уверењу, започиње пре смрти кроз примање светих тајни.

Отуда је следећа теопоетичка фигура бајке *Анђео* причешћивање, које је двоструко. Прва причест уобличена је кроз доношење цвета у собу, док је друга последована погледом у „славно и срећно анђеоско лице” (Андерсен 2018). „Анђели, такође, могу иступити у представама примања причести, њихова улога се тада мења – [...] они се старају над обредом, прибежиште су неоствареног покушаја Евхаристије” (Krawczyk 2005: 480). Између извора топле светлости и дечјих очију више се не налази никаква препрека, и „у том истом моменту нађоше се у небеском дому, где је све срећа и радост” (Андерсен 2018). Отуда причест, наративна фигура која омогућава крај, дубински означава најинтимнији сусрет са Другиме. Уколико дете умре, а притом су у Андерсена умирућа деца углавном сирочади, онда је такво дете осуђено да никада Другог у животу не сретне. Показујући да се у животу управо то дешава, Андерсен компонује приповест у којој етика живота не дозвољава да смрт остане последња истина, већ да се у њој отвори простор за искуство последње истине. Из ове позиције Андерсен покреће причу, обрћући перспективу. Стављајући је на почетак, смрт оправдава после смрти.

*

Управо је смрт и живот после смрти следећа тачка теопоетичког читања. „Анатеистички је моменат доступан свима онима који искушавају дубоку дезоријентацију, сумњу или страх, када нису сигурни ко су и куда се крећу” (Kearney 2010: 5). Како Рицард Керни поводом Хелдерлина пише, *долазак кући* немогућ је без осећања *бескућства*, долазак у живот немогућ је без смрти. Анатеистички став, наставља Керни, ревидира примарно религијско осећање, те омогућава сусрет „са радикалним Странцем” (Kearney 2010: 7), чиме *eshaton* постаје „могућност [...] да се сваки тренутак постојања преобрази у есхатолошки” (Гибелини 1999: 208–281).

Отуда *via negativa* Андерсенових јунака, присетимо се *Девојчице са шибицама*, изгледа тако да се у тренутку смрти пред смрт ставља огледало и она тече уназад. Када пали последњу шибицу и доживљава визију, девојчица осећа топлину и види своју прошлост или жељену садашњост/будућност. Уместо да стави тачку на крај тог пута и причу заврши у визији а живот у смрти, Андерсен га на

специфичан начин продужује, не улепшавајући *срећним крајем* стварност. Управо је поглед у огледало у тренутку смрти начин на који се преко смрти прелази. У тренутку погледа умрлог дечака у анђела он спознаје другост анђела као своју личну историју. Бајка почињем сликом у којој анђео носи дете „од места до места које је дете за живота волело” и пролазе „преко добро познатих места, где се малишан често играо” (Андерсен 2018). Уколико дете умре, онтос живота постаје бесмислен, безразложан; морал и оправдање живота бивају негирани. У смрти детета цео живот стаје. „Када је будућност симбол смрти, пријетећа сила која ће уништити човјека и која на сваки начин мора бити избјегнута – живот престаје бити животом и постаје жива назочност смрти. Неспутаност и радост у животу нестају, јер је живот, који човјек толико воли, нешто што у себи носи смрт која ће га уништити. Будућност, према томе, не може бити догађај ослобођења, ако се не бојимо као нечега што значи могућност смрти” (Алвес 1996: 138). Есхатолошки моменат, који се кроз људску наду оприсутњује у животу пре смрти, омогућава појаву ослободитељске будућности. Међутим, ту је место настанка проблема у Андерсеновом свету: Да ли биће, именовано као *беба* или *дејте*, може у своме прекратком животу учинити поменути есхатолошки напор? Уколико не може, да ли неко из његовог животног контекста то може учинити за њега? Андерсен је ту изричит кроз двоструко *не*. Међутим, свестан да би се свет, саздан на таквим темељима, брзо урушио, он кроз објаву анђела смрти обезбеђује појаву радикалне будућности, и то „не само у појмовима победе над смрћу, глађу и сиромаштвом, над понижењем и над увредама, над ратовима (исп. *Оловни војник*, Ђ. Ђ.) и над многобоштвом, већ будућност која се проширује – *non plus ultra*, као *povim ultimum* – с оне стране крајње границе постојања: будућност с оне стране смрти” (Гибелини 1999: 283), и та будућност „више не значи вријеме човјекова нестанка, него вријеме које ћу му донијети нове могућности да буде истински слободан и жив” (Алвес 1996: 139). Отуда је за романтичара „*религија смисла и укуса за бесконачно*” (Зафрански 2011: 102), а „*религиозно искуство је осећање и ојачање бесконачности универзума*” (Зафрански 2011: 103).

★

Анђео, иако не може победити смрт, представља капију пролаза кроз смрт, односно, друкчијим језиком речено, омогућава пут од *власћинић* до *истинић* *ја*, детету ускраћеног. „Истинска спознаја у којој властито Ја пушта да делује и да блиста једно страно биће, не прекида ту изворну идентификацију, не намамљује бесповратно властито Ја изван њега самог. Биће улази у сферу истинске спознаје. Иако изненађује властито Ја, биће доведено у истину не другојачије идентитет властитог Ја” (Левинас 2018). Фигура анђела смрти, који у ангелологији изображава материјализовану божју милост, која се на умирућег у последњем тренутку живота излива (в. Prokor 2010: 131), омогућава да се живот настави и после смрти, а процес развијања истинитог ја задобија карактеристике вечности, у ком Бог ангеломорфозом умирућег детета завршава дати процес. Конституисање истинског идентитета мртваг детета, разрешава Андерсен, не престаје у тренутку смрти, већ се преноси на поље трансценденције, а квалитет тако оствареног идентитета није другојачијост у односу на постојање пре смрти, већ има вредност испуњења и оправдања живота пре смрти. Уколико се анђео не би појавио, живот би био завршен, међутим, ангелофанијски моменат омогућава да смрт разложи живот, али не по одрицању и прекидању, већ по испуњењу. Смрт се,

отуда, пројављује чак нужном за раст, проширење и развитак те есенцијалне динамике душе и тела, а она је кретња ка Богу. Задобијањем пунине идентитета, пунине истинитог ја, дете постаје *личност*. На одређени начин, без смрти оно то не би могло задобити у самом животу. Без описаног напретка после смрти дете би остало тек Адамово дете, док проласком кроз смрт оно постаје Христово дете, јер је појава Христа у свету ознака нове реалности и ознака нове концепције будућности (в. Јевтић 2018). Смрт, на крају, неће учинити да се слобода укине „у вечном животу, него се [биће, Ђ.Ђ.] сопственом добром вољом сједињује са Божанском слободом која је љубав” (Јевтић 2018: 55).

*

Тако Андерсен, *свештеник вечне имагинације*, живот не зауставља у смрти, већ упућује на простор даљег раста и пут до настајања пуне личности. У таквом колоплету могућности, књижевност себе даје као подвижничку делатност читања, у којој се отвара прозор ка религиозном искуству. „Религиозно искуство није везано за сврху, рецимо у том смислу да обећава онострану награду, или за последицу има морални углед или чини радним и послушним. Оно је искуство бесконачног у коначном тренутку. Оно је испуњен тренутак, оно је живи живот и зато може да зрачи оживљавајуће на остале области живота. Оно не служи никаквом циљу, оно је циљ. То му је заједничко са уметношћу, како је романтичари разумеју. И зато су и могли да похвалу *смислу* и *укусу* за *бесконачно* доведу у везу са својом *страшћу* према уметности.” (Зафрански 2011: 106–107)

Свет ће постати књижевност и то је једина, нама доступна, сотериологија. Књижевна сотериологија.

Литература

- Алвес 1996: Р. А. Алвес, *Теологија људске наде*, Загреб: Напријед.
- Андерсен 2018: Н. С. Andersen, *The Angel*, <http://hca.gilead.org.il/angel.html> (8. 9. 2018).
- Бошковић 2015: Д. Бошковић, *Заблуде читања*, Београд: Службени гласник.
- Vahanian 2014: G. Vahanian, *Theopoetics of the Word, A New Beginning of Word and World*, United States: Palgrave Macmillan.
- Вилдер 1976: A. N. Wilder, *Theopoetic, Theology and Religious Imagination*, Philadelphia: Fortress Press.
- Гербран, Шевалије 2009: А. Гербран, Ж. Шевалије, *Речник симбола*, Нови Сад: Стилос Арт, ИК Киша.
- Гибелини 1999: Р. Гибелини, *Теологија двадесетог стољећа*, Загреб: Кршћанска садашњост.
- Зафрански 2011: Р. Зафрански, *Романтизам, једна немачка афера*, Нови Сад: Адреса.
- Jastrzębska – Golonka 2015: D. Jastrzębska – Golonka, *Obraz aniołów wybranych utworach literatury romantycznej i wspó łcze snej oraz w języku*, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-e0e47cbb-5583-4080-8df3-324b7c4a82d0> (1. 4. 2018).
- Јевтић 2018: А. Јевтић, *Ог слободe ка љубави: девети омилија студентима у Ксанџију*, Призрен: Епархија рашко-призренска, Богословија Св. Кирила и Методија.
- Kearney 2010: R. Kearney, *Anatheism, Returning to God After God*, New York: Columbia University Press.

Krawczyk 2005: J. Krawczyk, *Szkic sylwety anioła śmierci w sztuce, Anioł w literaturze i w kulturze, Tom II*, Wrocław: ATUT.

Левинас 2018: E. Levinas, *Trag drugog*, <http://fabrikaknjiga.co.rs/rec/71/393.pdf> (20. 5. 2018).

Prokop 2010: Ks. A. Ryszard Prokop, *Zastygłe i poblądle oblicza Anioła. Przyczyny i konsekwencje kryzysu angelologii widziane przez pryzmat wybranych dzieł literackich i malarskich*, http://www.swiatslowo.ath.bielsko.pl/sis15/11.prokop-zastygłe_i_poblądle_oblicza_anioła.pdf (1. 4. 2018).

Хайдегер 2000: М. Хайдегер, *Шумски путјеви*, Београд: Плато.

ON GROWTH AFTER DEATH: THE RELATIONSHIP BETWEEN THE ANGEL OF DEATH AND THE DYING CHILD IN ANDERSEN'S FAIRY TALE ANGEL

Summary

By analyzing the theopoetic aspects of the fairy tale *Angel* by Hans Christian Andersen, this paper problematizes the death of the child in *Angel*, the figure of the angel of death, the dynamics of the relationship between the dying child and the angel, as well as the function of the life after death in the process of the constitution of the full personality of the dead child. If the 'true self' (Levinas) is understood as an encounter of the 'own self' with the operation of the alien being, then the problems of the death of the baby/child, which never materializes the true self, emerges as a poetic horizon, within which Andersen tries to ontologically solve and ethically justify the life of the being sentenced to death so that it never truly materializes itself. The figure of the angel of death, i.e. materialized God's mercy, enables the child to continue its existence even after its death, and the process of growth of the own self into the true self acquires the characteristics of eternity, where God ends the process by angelomorphosis. The constitution of the true identity of the dead child does not stop at the moment of death, it transfers itself to the field of transcendence, and the quality of an identity acquired in such a manner is not diversity in relation to the existence before death, but the value with which life before death is justified and established.

Keywords: child, angel of death, death, angel, angelology, angelomorphosis, theopoetics

Đorđe M. Đurđević

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XIII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(26–27. X 2018)

Књига II

БЕБЕ

Лектура и коректура

Александра Матић

За издавача

Зоран Комадина, редовни професор
декан Филолошко-уметничког факултета

Технички уредник

Стефан Секулић

Штампа

Филум, Крагујевац

Тираж

150

ISBN

978-86-80796-42-0

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.09(082)
82.0:392.1(082)
392.1:2(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Српски језик, књижевност, уметност (13 ; 2018 ; Крагујевац) Српски језик, књижевност, уметност : зборник радова са XIII међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (26 - 27. X 2018). Књ. 2, Бебе / уредници Драган Бошковић, Часлав Николић. - Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет, 2019 (Крагујевац : Family press). - 663 стр. : илустр. ; 24 cm

Текст ћир. и лат. - Тираж 150. - Стр. 5: Три свеске радова са XIII међународног научног скупа Српски језик, књижевност, уметност / Уредништво. - Стр. 7: О књижевнокултуролошкој књизи зборника са XIII међународног научног скупа Српски језик, књижевност, уметност / Уредници. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-80796-42-0

а) Књижевност -- Мотиви -- Рођење -- Зборници б) Рођење -- Религијски аспект -- Зборници

COBISS.SR-ID 280443660